

TEOLOGIA D'UNA BEGUINA DEL S. XIII.

MARGARIDA PORETE

Griselda Cos

Introducció
Les beguines
Margarida Porete
El llibre de Margarida Porete
Teologia de Margarida Porete

Introducció

El llibre “ESPILL DE LES ÀNIMES SIMPLÉS”, que avui forma part de la col·lecció: **Clàssics del cristianisme** n. 85, és la traducció d'un escrit místic medieval francès i segons el model de la literatura amorosa profana. El seu pensament es troba situat en la Trinitat, a la que Margarida Porete sovint anomenava *“El gentil Llunyà-Propert. Ell és el qui és: amant, amat, amor.”* Aquest fou sempre el rostre del Déu de la seva pregària i de la seva vida.

Per contrast féu de la **humilitat** el tema més important de la seva teologia i de la seva voluntat com a *ànima anonadada* per tal que només Déu fos el jo i el tu de la seva vida. Així gosà definir aquesta virtut: *“La humilitat, de Ciència és tresorera, i de les altres Virtuts mare”*. *“Aquesta humilitat, que és àvia i mare, és filla de la Divina Majestat i ha nascut de la Divinitat”*.

Margarida anomena fins i tot SAVI a l'abismat en humilitat perquè és en aquesta virtut com es reconeix el NO RES de l'ésser humà davant el TOT de Déu.

Deia: *“Allò meu és estar arrelada en el meu no-res”*. *“Aquesta ànima ve del mar i rep un nom i torna a entrar al mar i el perd, no en té d'altre, excepte el nom d'aquell en qui és perfectament transformada; és a dir, en l'amor del seu espòs que l'ha transformada tota en ell.”*

Aquesta virtut fou per a Margarida l'ànima de la seva mística, per tal com reconeixia en la humilitat la virtut més gran que Crist visqué i a la que invità als seus deixebles en l'Evangelí i la que ella sentia com el llaç més fort que la unia a l'Amor. D'aquesta experiència estava segura que: *“Cap mena de jerarquia eclesiàstica podia interferir-se en la relació directa entre l'ànima i Déu.”*

També sant Benet va fonamentar el camí i el cim de la vida dels monjos sobre la humilitat descrivint-la com *aquella escala que aparegué en somnis a Jacob, per la qual es baixa per l'exaltació i es puja per la humilitat*”. Aquests 12 graons, cal contemplar-los com un camí místic més que no pas ascètic.

LES BEGUINES

Un gran moviment espiritual femení cristal·litzà en les terres d'Occident a partir del 1200. Les beguines foren una de les seves manifestacions més originals i característiques.

El moviment va néixer als Països Baixos, quan unes dones laiques van decidir viure la seva religiositat en plena llibertat. Les beguines eren dones solteres, viudes o casades que no vivien en clausura ni observaven cap regla concreta. Soles, en petits grups o en comunitats, es regien al marge de qualsevol orde masculí. La seva espiritualitat cercava la unió amb Déu. La seva vessant mística anava acompanyada d'una gran activitat social vers els més desvalguts. Unint la contemplació i la misericòrdia.

Van ser considerades dones profundament sàvies i mestres de la vida i els era demanat consell. Eren conscients que la societat les considerava com a "menors" permanents i, intel·ligents com eren, cercaven camins alternatius: amb religiositat pròpia, lliures, lluny de l'Església dominant en la que se sentien oprimides.

Al marge de les estructures establertes eclesiàsticament i oficialment portaven una vida religiosa ben densa i lliure de control o de direcció de cap regla monàstica. No feien vots religiosos però es comprometien a observar la castedat, la pobresa, la pregària, la predicació i fins l'obediència dins de la flexible estructura del seu beguinatge.

Portaven un estil de vida simple, centrat en l'espiritualitat però en contacte amb la realitat i fins i tot mantenint el seu treball habitual: Tot vivint l'Evangelí, consagrant-se al servei dels altres, organitzant infermeries i escoles per a nenes pobres. Algunes eren itinerants predicadores de l'evangelí, mendicants, de treball intel·lectual relacionat amb l'espiritualitat. Margarida podia ser fins i tot una copista i cal·lígrafa professional.

Algunes beguinatges es transformaren en comunitats conventuals vinculades de manera regular, a les ordes mendicants, clarisses franciscanes i dominiques. De discurs espiritual independent, femení i laic, eren una amenaça al monopoli espiritual de l'Església oficial. El papa Clement V, a principis del s. XIV digué: *"Ja que aquestes dones no prometen obediència a ningú, ni renuncien als seus béns, ni professen una regla aprovada, no són certament "religioses" per més que portin hàbit i estiguin associades a ordres religioses que estan d'acord amb elles"* (LIBERA 1996:12) p. 44.

Algunes van crear lligams estrets amb comunitats cistercenques al llarg del s. XIII. Les beguines aviat foren vistes per algunes Ordres religioses (dominics, franciscans...) com una amenaça a la seva influència social. Se les va perseguir i reprimir per la seva independència per tal com aquesta era una amenaça a l'autoritat de l'Església.

No és fàcil explicar com va sorgir aquest ampli moviment femení. Ni com ha estat tant ignorat durant segles, però cal valorar el fet que fou protagonitzat per dones amb una força i valentia inusitades.

En el 2on Concili de Lió (1274) es plantejà el problema del moviment beguinal, però es tractà encara amb una certa ambigüitat. No obstant això, una declaració establí que totes les noves ordres religioses creades des de 1215 sense aprovació papal, quedaven prohibides i s'ordenava la seva prohibició. I la Inquisició sabia com actuar.

En el Concili de Viena (1311-1312) s'explicita ja una condemna de les beguines, però també encara amb certa ambigüitat, diferenciant entre bones i dolentes (les bones eren les que vivien en comunitats, pregant i treballant i sense grans pretensions intel·lectuals; les dolentes eren les independents, itinerants i amb inquietuds intel·lectuals i místiques. A aquestes un decret de l'any 1317 les va definir com heretges.

Aquest moviment fonamentalment femení i laic no es deixava dominar per l'autoritat eclesiàstica, això fou el que certament promogué la condemna de Margarida, i fou també el que va desencadenar la persecució sistemàtica de les beguines. Fou el papa Joan XXII qui promulgà el decret que acabava així: *“nosaltres hem decidit i decretat, amb l'aprovació del Concili, que la seva manera de viure ha de ser prohibida definitivament i exclosa de l'Església de Déu”*.

M'agradaria poder afirmar que les dones del nostre temps, amb inspiració feminista, fonamenten, implícitament en la fe cristiana, la mateixa força que va inspirar la vida de les Beguines.

MARGARIDA PORETE

Nascuda a mitjans del s. XIII, entre 1250 i 1260. De la ciutat Valenciennes, terra de beguines. Fou l'autora del llibre **ESPILL DE LES ÀNIMES SIMPLES**.

Les Grans Cròniques de França expliquen que un dilluns de 1310 cremà en la plaça de Grève una beguina laica, anomenada Margarida Porete, que havia errat en els articles de la fe i havia estat condemnada pels mestres en teologia. El que havia succeït tenia a veure amb el llibre que havia escrit. Era un tractat de mística. Al voltant de l'any 1306 (ella deuria tenir ja 50 anys) el seu llibre fou cremat a la plaça pública per ordre del bisbe Chalom de Cambrai que creia que era perillós i herètic. Ella va seguir actuant amb tota enteresa i llibertat.

Margarida s'havia negat a introduir-hi modificacions. Estava convençuda de no pensar equivocadament **a causa de la seva unió amb Déu**. Durant més d'un any Margarida respon a la pressió de l'immens aparell de poder religiós i polític amb un digne silenci a la presó. Potser anà a la foguera per ser dona, doncs a les mateixes dates el Mestre Eckhart escrivia també sobre l'experiència mística i fou condemnat com herege pel papa Joan XXII, però no anà a la foguera.

Potser Mestre Eckhart, dominic, hauria conegut el llibre de Margarida i féu seus alguns conceptes de Margarida, doncs tenen molt de comú, tant en l'expressió com en l'experiència espiritual i fins en conceptes essencials del seu pensament místic.

L'espiritualitat de Margarida era d'un pensament extrem, sorprenent i ric. La Humilitat fou per a Margarida l'ànima de la seva mística, per tal com reconeixia en ella la virtut més gran que Crist visqué i la que ella sentia com el llaç més fort que la unia a l'Amor. Deia: "Sí, s'anomena SAVI a l'abismat en humilitat perquè és en aquesta virtut com es reconeix el NO RES de l'ésser humà davant el TOT de Déu". Per a Margarida la caiguda del just és tinguda fins i tot per una virtut i que és benaurat el qui cau sovint i encara ho és més el qui roman allí ja que és el seu lloc de sempre.

Així es definia la mateixa Margarida: una beguina independent, una mística no acadèmica, i una defensora d'entendre l'Església d'una manera nova.

Margarida tingué d'afrontar la seva condemna tota sola sense la protecció de ningú. Es va negar a respondre a les preguntes i als interrogatoris, apareixent com a rebel i desobedient provocant a l'Inquisidor General de pronunciar contra ella l'excomunió major. Margarida restà 1 any a la presó. El seu silenci es féu cada vegada més insuportable. Va ser cremada l'any 1310 a la plaça pública de París. Fou la 1ª herege cremada per la Inquisició.

EL LLIBRE DE MARGARIDA PORETE

Godefroid (doctor en teologia i que havia conegut l'obra d'Hildegarda) diu que el llibre de Margarida és recomanat només per a ànimes fortes ja que podria desanimar a ànimes no preparades.

Per un altre costat el rei Guillem (l'11 d'abril de 1309) va convocar 21 teòlegs de l'Església a la seu de la Universitat de París per examinar una llista de 15 articles sospitosos trets de ***l'Espill de les ànimes simples***. Els 21 personatges eren canonges de Notre Dame de París, abats, priors i gent de càrrecs importants dins l'Església. Després de les corresponents deliberacions, aquest grup de teòlegs, van afirmar unànimement que el llibre de Margarida era herètic i que calia ser eliminat.

“No hi ha en l’amor un do més gran que donar a l’amic allò més estimat”. És una bonica frase molt citada per la seva bellesa i treta del seu llibre i que fou l’eix central del que desitjava viure.

Al llarg del seu llibre s’hi respira una dona amb una sentida força femenina, i amb la bellesa que li esqueia en voler viure i dir la seva fe amb tota llibertat i amb una intrèpida creativitat.

Tot el llibre desglossa amplament la teologia que vivia la rica personalitat de Margarida Porete. Per a ella **el deseiximent** és la condició primera. Cal passar del despreniment del jo per tal d’arribar a l’experiència mística que és Déu mateix. No hi pot haver unió amb Déu sense el procés de desapropiament. Eckhart considerava la virtut del despreniment superior a totes les altres virtuts.

Margarida cercava la ciència divina en la humilitat, tema important de la seva teologia. El místic quan vol compartir la seva experiència més profunda i personal necessita sovint recórrer al llenguatge del silenci. La paraula però malda per a expressar el que ha vist i sentit. No hi ha altre mitjà! L’essencial de la mística no és sinó l’experiència íntima del jo amb Déu.

En el despreniment absolut dels desigs Margarida hi contempla la culminació del do de l’experiència més alta. Romandre en la pròpia voluntat és perdre’s. Aquest és un punt fonamental del llibre, abandonar la voluntat, ja que agafada a ella l’ànima no pot avançar. Per a ella **el deseiximent** és la condició primera. Cal passar del despreniment del jo per tal d’arribar a l’experiència mística que és Déu mateix. No hi pot haver unió amb Déu sense el procés de desapropiament.

Perquè la unió amb el Tu diví sigui verdadera té d’haver tocat al fons i l’ha d’haver experimentat. Són significatius els següents substantius: abisme, profunditat, profund, fons, baix, avall, fonament, vall. I els verbs: baixar, abismar, declinar, davallar.

En un manuscrit de l’abadia de Montecasino en el s. XVI, i referint-se al llibre de Margarida Porete, es diu que s’hi troba escrit “*allò més secret dels secrets de Déu*”, volum que es conserva en la Biblioteca Vaticana i que havia estat copiat en el monestir benedictí de Subiaco, on el misticisme renà era especialment apreciat. (La regió de **Renania** és el nom amb el que es designa a l'oest d’Alemanya a la frontera d’Alemanya amb França, Luxemburg, Bèlgica i els Països Baixos). Al s. XX el llibre roman anònim.

El seu llibre segur que no fou escrit només de manera literària sinó que amb ell volia comunicar i dir quelcom molt personal, autèntic i sincer. Amb una creativitat literària i, sí, poètica de llenguatge, maldà per a dir amb molta força la seva vivència espiritual. Per a Margarida l’essencial de la mística és l’experiència íntima del jo amb

Déu. Aquest és l'objectiu del llibre: dir com arribar a l'experiència de la unió de l'ànima amb Déu.

Aquesta ànima no vol res que vingui per mediació: no hi ha cap mediació entre llur amor i l'amor diví (idea central en *'Espill*), així com en tota la literatura mística femenina del segle XIII. Queda expressament anul·lada aquí com en altres moments de l'obra, tota mena de jerarquia eclesiàstica o forma exterior que allunyi la relació directa entre l'ànima i Déu. Ella cerca la ciència divina en el menyspreu veritable del món i d'ella mateixa.

TEOLOGIA DE MARGARIDA PORETE

En aquesta presentació em mantindré quasi absolutament en els relats que ella mateixa descriu en el seu llibre *"Espill de les ànimes simples"*. Subratllaré el que per a mi és el nucli més important de la seva fe, i com ella viu la seva unió amb Déu.

El gran anhel de Margarida era, certament, viure **la unió amb Déu**. Per a ella el **despreniment, la humilitat i l'anorreament absoluts** eren uns grans imperatius ja que, com ella mateixa diu "agafada l'ànima a la pròpia voluntat no pot avançar".

Escoltem primer la confessió personal del Déu de la seva fe:

"L'Ànima sap que Déu Pare ha fet l'obra de l'encarnació, així com el Fill i també l'Esperit Sant, també sap que Déu Pare ha unit la natura humana a la persona de Déu Fill, i la persona de Déu Fill l'ha unida a la seva pròpia persona, i l'Esperit Sant a la persona de Déu Fill. De manera que el Pare té en ell una sola natura, és a dir, la natura divina, i la persona del Fill té en ell tres natures, és a dir, la mateixa natura del Pare, la de l'ànima i la natura del cos, i és una sola persona en la Trinitat, i que l'Esperit Sant té en ell aquella mateixa natura divina del Pare i del Fill. Ell és omnipresent, omnipotent, tota saviesa i tota bondat. Ell és el nostre pare, el nostre germà i el nostre lleial amic. Ell és sens fi, tres persones en un sol Déu. El Fill ens rescatà morint en obediència al seu Pare. Déu Pare ha donat al seu Fill tota la seva bondat, la qual és donada a conèixer al gènere humà mitjançant la mort de Jesucrist el seu Fill; i aquest Fill és eterna lloança del Pare i redempció de la creatura humana i la nostra salvació. Tota la seva voluntat no consisteixen en altra cosa que a conèixer la seva divina bondat. Dolç pare, dolç germà, dolç amic, no existireu mai que jo no fos per vós estimada. Ell és el nostre pare, el nostre germà i el nostre lleial amic. Donat que ell és per tot arreu, l'Ànima el troba per tot arreu... enlloc no troba res on no trobi Déu. Ell és sens fi, tres persones en un sol Déu; i aquest és l'amic de les nostres ànimes.

Aquest tot sol és el meu Déu, de qui res no es pot dir, és el meu tot i el que tinc de millor.

Margarida, en la seva pregària dóna a Déu el nom d'**Amor**, que, per a ella, és el nom amb que Déu mateix s'ha definit dient: "**Jo sóc Déu, car amor és Déu i Déu és amor.**" I Margarida es dona el nom d'**Ànima**.

Ara seguiré desglossant la seva teologia predominantment des de les mateixes paraules de Margarida:

Diu Amor: *Aquesta Ànima és Déu per condició d'amor; jo sóc Déu per natura divina, i aquesta Ànima ho és per justícia d'amor. Ànima:* *En mi té la Trinitat divina casa seva.*

*Si jo sóc estimada **sens fi** per les tres persones de la Trinitat, he estat també estimada per elles **sense començament**. Jo sóc solament allò que Déu és en mi. Jo sóc ànima creada per ell sense mi, i no puc estar en ell si ell no m'hi posa sense mi, així com em féu sense mi d'ell mateix.*

Amor: *La meva voluntat l'ha transformada en mi. De tal manera que és instruïda i conduïda per mi sense ella. Aquesta Ànima és enterament liquidada, fosa i atreta, ajuntada i unida a l'alta Trinitat; i no pot voler sinó la divina voluntat.*

Ànima: *No hi ha més vida que voler sempre la divina voluntat... Fina Amor fa tenir un sol amor i un sol voler, i per això el meu voler ha esdevingut un **res voler**. Voler sempre no-res és l'acompliment de la meva obra. Amor:* *Aquest res-saber i aquest res-voler li ho donen tot. Efectivament –diu l'Esperit Sant- fins el que jo tinc del Pare i del Fill aquesta Ànima té en ella el tresor de la Trinitat, colgat i reclòs dins d'ella.*

Ànima: *Déu vol que ella tingui aquest voler que és el voler diví. ... jo no vull altra cosa que el que ell vol en mi; ...voler perfectament la vostra voluntat és caritat perfecta. Amor em va dir que no li importava res sinó una cosa; i aquesta cosa és el diví voler de tota la Trinitat.*

Amor: *Fixeu-vos en el jovenet a qui Jesucrist digué: "una cosa et falta fer si vols ser perfecte: ves i ven tot el que tens i dóna-ho als pobres, després segueix-me i tindràs un tresor en el cel" (Mt 19,21).*

Ànima: *Caritat no té res propi. No hi pot haver unió sense el procés de desapropiament. No diria mai que cap cosa fos seva. ...deixa la pròpia necessitat per atendre la de l'altre.... **Desapropiament de la pròpia voluntat***

Amor: *Tal Ànima neda en la mar de joia, és a dir, de la Divinitat, i així no sent cap joia, car ella mateixa és joia, ...roman en Joia i Joia roman en ella. Aquesta ànima no vol res que vingui per mediació: no hi ha cap mediació entre llur amor i l'amor diví.*

Ànima: ...quina diferència tan gran hi ha entre el do d'amic donat a l'amiga per mediació i aquell que es fa **sense mediació!** (aquesta és una idea central en *l'Espill*, així com en tota la literatura mística femenina del segle XIII. En tota l'obra queda expressament anul·lada tota mena de jerarquia eclesiàstica que allunyi la relació directa entre l'ànima i Déu. (Nota de Rosa M. Aguadé)

Raó: Ah, dama Amor, i qui dieu vós savi? **Amor:** al qui és abismat en **humilitat**.
Raó: Ah, Amor, i qui és abismat en humilitat? **Amor:** Aquell que en res no s'equivoca i alhora sap que en res no té raó.

Ànima: Allò meu és estar arrelada en el meu no-res. Aquesta humilitat, que és àvia i mare, és filla de la Divina Majestat i **ha nascut de la Divinitat**.

Amor: Aquesta Ànima té en ella la mestressa de les **Virtuts**, que és anomenada Amor Diví, la qual l'ha transformada del tot en ella i l'ha unida a si mateixa. **Romandre en Amor i estar sota l'obediència de les Virtuts és el més gran turment**.

Ànima: **Virtuts**, m'acomio de vosaltres per sempre, tindré el cor més lliure i més alegre. ...Mai no vaig ser lliure fins que vaig separar-me de vosaltres. Aquesta Ànima s'ha acomiadat de les Virtuts; però les Virtuts no s'han acomiadat d'ella, car estan sempre amb ella.

Amor: Totes les Virtuts són mares. **Ànima:** I de qui? **Amor:** de Santedat. **Ànima:** I qui és mare de les Virtuts? **Amor:** **HUMILITAT**, però no aquella Humilitat que és Humilitat per obra de les Virtuts. **Ànima:** Aquesta Humilitat neix de la Divinitat. Deïtat és mare i àvia de les seves branques, de les quals fructifiquen tant els rebrots. Aquesta Humilitat, ha donat el tronc i el fruit d'aquests rebrots; per això li és pròxima la pau d'aquest **Llunyà-Propert**, que la deslliura de les obres.

Diu Veritat: Jo us diré què vol dir que el just cau set vegades al dia. El que s'ha d'entendre és que aquesta caiguda en què el just cau, per més pregona que sigui, per a ell és més una virtut que un vici. Puig que el just cau set vegades al dia, cal que sigui elevat set vegades, o no podria recaure set vegades. Benaurat és qui cau sovint, car senyal que ve d'allí on ningú no va si no té per dret propi el nom de just; però, amb tot, és més feliç aquell qui sempre roman allí.

Ànima: 34. Amor, us prego que em digueu què he de fer. **Amor:** El millor que us puc dir –diu Amor– és que, si coneixeu perfectament el vostre no-res, no feu res, i aquest no-res us ho donarà tot. Si Déu us ha transformat en ell, no per això heu d'oblidar-vos del vostre no-res.

Ànima: Voler sempre no-res és l'acompliment de la meva obra. És en Amor que m'he transformat, car no estimo ningú sinó Amor.